

ПЕРЕБУДОВА В УНІВЕРСИТЕТІ: ІДЕОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ

(Початок на 1-й стор.)

ливі лише за умов глибокої взаємоповаги, гідності, честі, культури, мови й історії кожного народу. Радянський патріотизм — одна з найбільших наших цінностей, і з ним не сумісні жодні вияви сліпого націоналізму та шовінізму, будь-які спроби самоізоляції. Все це неминуче веде у моральну й політичну безвихідь.

Багато делегатів минулої звітної-виборчої партійної конференції розв'язання цих проблем справедливо пов'язували з реалізацією програми загально-культурної гуманітарної підготовки студентів. Безперечно, ця програма повинна сприяти становленню особистості молодого спеціаліста, виробленню високих професійних навичок, усвідомленню покликання бути носієм справжньої культури. Проте впровадження програми гуманітарної підготовки невиправдано гальмується, не виявляє належної наполегливості в цьому напрямку проректор ОДУ Л. О. Ануф'єв.

В непростій політичній обстановці сьогоднішнього дня ми маємо дедалі більше право сподіватися на пошкваллення творчого потенціалу кафедр суспільних наук. Не секрет, що вчені-суспільствознавці переживають зараз дуже складний період. Про це критично і відповідально висловились багато товаришів під час обговорення в лютому цього року на засіданні парткому питання про діяльність комуністів — завідуючих кафедрами наукового комунізму Д. С. Шелеста і політичної економії Н. О. Пільгуй по перебудові викладання

суспільних наук і вдосконаленню виховної роботи зі студентами. В рішенні парткому відзначалося, що названим товаришам необхідно підвищити відповідальність і вимогливість у колективах, якими вони керують, професіоналізм і політичну культуру викладачів, особливо молодих наукових кадрів.

На наш погляд, було б правильно з огляду на труднощі перехідного періоду у викладанні суспільних наук посилити увагу до теоретичного, концептуального вивчення проблем курсів, і поряд з навчально-методичними обговорювати на кафедрах і засіданнях Ради суспільних наук також найважливіші методологічні проблеми курсів, що викладаються в університеті.

На засіданнях парткому не раз (от зовсім недавно — у вересні цього року) ставилося питання про необхідність докорінно підвищити роль кафедр суспільних наук в ідеологічній роботі зі студентами. Адже не секрет, що багато з викладачів - суспільствознавців обминають гострі питання реального життя, намагаються уникнути відвертих розмов з молоддю, подають геть недостатню допомогу факультетам у політичному інформуванні студентів. На це, до речі, було звернено увагу під час розгляду питання про внесок комуністів - суспільствознавців в ідеологічне забезпечення процесу перебудови.

Багато комуністів у ході недавніх звітів і виборів та на подальших партзборах справедливо критикували і партком за те, що він далеко не завжди охоплював тенденції у настроях колективу, не аналізував та не узагальнював виявів цих настро-

ів. Ми й самі це відчували. Цілком очевидно, що використання методів прикладних соціологічних досліджень для вивчення громадської думки й одержання інформації, потрібної для керівництва університетом, є епізодичним. До цих проблем звернувся партійний комітет у квітні цього року, заслухавши питання про вдосконалення соціологічних досліджень в університеті та практику їх використання. На виконання рішення звітної-виборчої партконференції створено раду для вивчення громадської думки на чолі з О. В. Чайковським, накреслено конкретну програму її дій. Проте до роботи, яку можна було б назвати справжньою, рада ще не взялася.

Значне місце в діяльності парткому посідали питання перебудови і вдосконалення форм ідейно-виховної роботи зі студентами - іноземцями. В цілому вдалося стабілізувати морально-психологічну обстановку на кафедрі РКИ, ввести в дію деякі невикористані резерви, інтенсифікувати й урізноманітнити форми позааудиторного спілкування. Зокрема, вже здобув популярність інтернаціональний дискусійний клуб «Нове політичне мислення в сучасному світі».

Не можна обминути увагою той факт, що деякі керівники кафедр і факультетів, багато викладачів - комуністів в умовах розвитку процесу демократизації і становлення студентського самоврядування визнали себе вільними від участі у виховному процесі, зокрема, в гуртожитках.

Принципова ж позиція парткому полягає в тому, що студентські гуртожитки повинні бути предметом пильної уваги парторганізації факультетів, деканату для роботи з іноземними студентами, кафедр суспільних наук, комсомолу і профспілок. Ми виступаємо не за формальні відвідини та чергуван-

ня, не за збільшення кількості заходів. Ми закликаємо до копіткої індивідуальної роботи зі студентами, до пізнання їх інтересів і запитів, до певного впливу на формування їх розумових потреб, культури поведінки, способу життя. Саме цим повинен визначатися і зміст заходів, що проводяться в гуртожитках.

Протягом минулого року дещо активізувалася участь газети «За наукові кадри» в житті і діяльності колективу університету. Вона стала ближче до клопотів і проблем студентського й викладацького колективів, підвищила оперативність у висвітленні провідних напрямків роботи парткому, ректорату, факультетів і кафедр. Але як і раніше, слабким місцем газети є висвітлення профспілкового і комсомольського життя. Причиною цього певною мірою можна вважати пасивність і формалізм у діяльності самих профспілкових організацій та комітету комсомолу ОДУ. Невисокою є і дієвість виступів газети — не в останню чергу через слабкий контроль парткому за своєчасністю реагування тих, кого газета критикує. Нерідко «реагування» зводиться до необґрунтованих нападів на газету, до спроб звинуватити її в усіх смертних гріхах. Тимчасом «ЗНК» чимало уваги приділяла питанням удосконалення навчального процесу, поширенню передового досвіду в шуканнях ефективної методики, піддавала критиці все, що не сприяло успіхові перебудови.

Газета відгукувалась на найважливіші події політичного і культурного життя міста, області, республіки, Союзу, активно співпрацювала з Центральним райкомом партії.

Є помітні зрушення в організації внутрішньої роботи редакції, зокрема в тематичному плануванні. Цьому певною мірою сприяло створення при редакції громадсь-

кої редколегії. Проте, слід відзначити, що й у цій справі не обійшлося без недоліків: частина членів громадської редколегії з самого початку показала свою неспроможність, а це пояснюється безвідповідальним, формальним підходом деяких парторганізацій до виконання прохань парткому про добір кандидатів до складу редколегії.

Редакція «ЗНК» і комітет комсомолу не зуміли створити зі студентів активного ядра, яке б сприяло активізації молодіжної тематики. Особи, що їх діврав комітет комсомолу як відповідальних за молодіжну газету, виявились нездатними справитися із завданням.

Як і раніше, неефективною є також робота факультету журналістики в системі факультету громадських професій.

У рамках майбутніх зусиль, що мають на меті ще більше підвищити роль газети в діяльності парткому, здається доцільним порушити перед обкомом партії (у світлі нових прав, наданих відомою Постановою ЦК КПРС про засоби масової інформації) питання про зміну назви газети, оскільки вона не відповідає духові часу, на «Одеський університет», про введення двомовності і збільшення тиражу. Не менш важливим є також питання розповсюдження газети серед студентів. Розв'язання цього питання багато в чому залежить від ставлення керівництва факультетів до преси.

Слід самокритично визнати, що партком іще не виробив своєї конструктивної позиції з багатьох питань, висвітлених у газеті; багато хто з членів парткому (в тому числі секретар і заступник секретаря з ідеологічної роботи), так і не спромоглися виступити на її сторінках.

І. КОВАЛЬ,
заступник секретаря парткому, доцент кафедри нової і найновішої історії, голова ідеологічної комісії.

життя профспілки

17 ЖОВТНЯ ВІДБУЛИСЯ ЗВІТНО-ВИБОРЧІ ПРОФСПІЛКОВІ ЗБОРИ ПРАЦІВНИКІВ ХІМІЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ. ІЗ ЗВІТНОЮ ДОПОВІДдю ВИСТУПИВ ГОЛОВА ПРОФБЮРО В. П. МАМОНТОВ.

Що ж змінилося на краще протягом звітного періоду? Поліпшилася робота організаційно-масової комісії, зокрема, ведення профспілкової документації профбюро і профгруп. Проте це не можна визнати найважливішим у профспілковій роботі. Систематично проходили профспілкові збори в трудових колективах. Організовано пройшли звітно-виборчі збори в підрозділах, на яких було висловлено чимало критичних зауважень на адресу парткому університету та обкому спілки. Зауваження наперед стосувалося питань праці й побуту працівників і студентів хімічного факультету, які протягом останніх років не те що не поліпшуються, а навіть гіршають. На жаль, як і в попередні роки, жодної відповіді на ці зауваження, а тим більше відповіді дійових, ні з боку парткому, ні з боку обкому спілки не надійшло.

Наслідком зневіри у вищі профспілкові органи, до яких протягом кількох років безрезультатно звертаються трудові колективи, став зрив строків профспілкових зборів (12 жовтня). Це, на думку профактиву, підрозділів і факультету — стихійний протест проти небажання вищих профспілкових органів та адміністрації університету прислухатися до клопотів хімічного факультету.

Важливим завданням профспілок, як зазначалося на VI Пленумі ВЦРПС, є захист за-

конних інтересів трудящих — поліпшення умов праці, забезпечення житлом, медичним і побутовим обслуговуванням. Цими питаннями на факультеті займалися комісії на чолі з М. І. Гавриленком (охорони праці і техніки безпеки), О. В. Маргушаком (житлово-побутова) і С. В. Фельдманом (культурно-масова). Незважаючи на зусилля цих комісій, усе ще мають місце серйозні недоліки, що їх силами профбюро факультету усунути неможливо. Мова йде, зокрема, про слабкий контроль за дотриманням вимог техніки безпеки, про неможливість забезпечити талони на спецхарчування молоком, на брак обліку тих, хто потребує лікування. На факультеті нема також списків спіробітників, що стоять на квартирному обліку, не на потрібному рівні робота, пов'язана з організацією дозвілля членів трудового колективу.

Значне місце в доповіді голови профбюро приділялось питанням матеріального забезпечення навчального процесу. Зокрема, побільшало труднощів з аудиторним фондом. Є лише дві аудиторії, придатні для застосування технічних засобів навчання, а більшість лекцій проходить у непристосованих аудиторіях. Що ж до лабораторних приміщень, то взимку у деяких з них температура знижується до мінус десяти градусів. Це призводить до порушення правил техніки безпеки, оскільки працювати доводиться у верхньому одязі поверх халатів. При роботі з хімічними реактивами це може мати важкі наслідки. Через те, що в лабораторіях немає гарячої води, лабораторний посуд до-

водиться мити холодною, а це викликає захворювання сугавів рук. Не мають підрозділи і спеціально обладнаного транспорту для перевезення хімічних реактивів, а часто-густо автобаза зовсім не задовольняє заявок на транспорт. Отруйні, шкідливі і навіть вибухонебезпечні речовини доводиться перевозити власними автомобілями, а це — загроза життю не лише особам, які роблять ці перевезення, а й навколишнім. Не розв'язано питання про спеціальне місце для поховання використаних реактивів. Основна їх маса йде в міську каналізацію, а це, ясна річ, завдає шкоди екологічній обстановці в місті. Проблема туалета на кафедрі органічної хімії переросла, можна сказати, в проблему століття. Попри всі зусилля адміністрації і профбюро, це питання розв'язкові не піддається.

Профком університету попереднього складу щороку констатував невиконання певних пунктів трудового договору, і вони переносилися на наступний рік. У підсумку на розв'язання деяких питань (складські приміщення в ботанічному саду) йшло мало не по десять років. Профком цього скликання показав новий підхід: те, що не виконано за угодою (навіть найнеобхідніше з техніки безпеки) і те, що не може бути виконаним, на думку колишнього проректора з АГЧ І. Г. Рутівського, не вводиться в колективний договір наступного року. Так було, зокрема, з питанням про гарячу воду на кафедрі органічної хімії. І жоден з винних у невиконанні пунктів договору жодного разу не зазнав ніякого покарання. Щоправда, була спроба оголосити

догану по профспілковій лінії І. Г. Рутівському, але й вона через цілу низку процедурних маніпуляцій з голосуванням не реалізувалася.

Підсумки виконання колективного договору за 1988 рік підбивалися аж наприкінці лютого 1989 р., а пункти колективного договору на 1989 рік обговорювалися... наприкінці березня цього ж таки року, коли вже час було підбивати підсумки виконання договору за перший квартал.

Явно поблажливе ставлення профкому університету до АГЧ і проректора І. Г. Рутівського призвело до того, що більшість пунктів колективного договору по хімічному факультету не виконувались ніколи. Не мали розв'язку навіть найпростіші питання щодо поліпшення побутових умов. Зокрема, асортимент і якість продуктів у наших буфетах і в їдальні значно вужчий і гірший, ніж в інших вузах та наукових установах міста. Спроби профбюро забезпечити працівників у критичні моменти цукром і мийними засобами провалилися, бо всі торговельні організації посилалися на те, що відповідні договори повинні вкладалися не з факультетом, а з університетом. Та профком університету цим питанням зайнятися не захотів. Тимчасом, у профорганізаціях, що належать до нашого обкому спілки, наприклад, ФХІ, було організовано централізований продаж промислових і продовольчих товарів, встановлено чергу на холодильники, пральні машини, телевізори. Але, як кажуть, то в людей...

У багатьох випадках діяльність профкому позбавлена будь-якої гласності. Так було й під час розподілу того мізе-

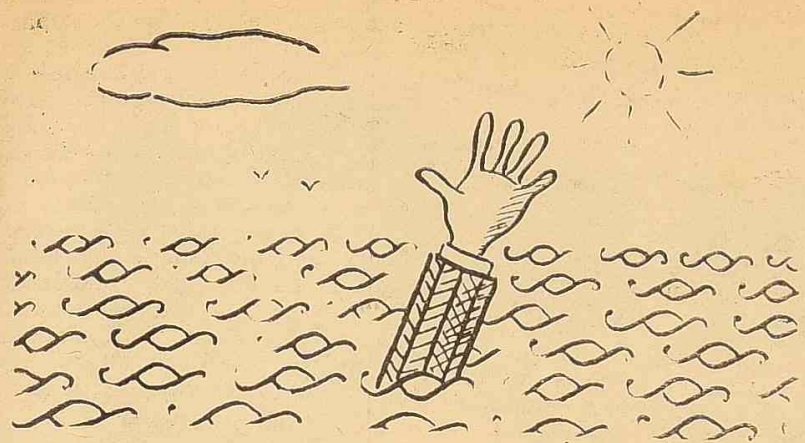
ру квартир, що надавались університетові, путівок до санаторіїв на літню пору, розпродажу будиночків зі спорттабору тощо.

Доповідь голови профбюро значно доповнили члени профспілки, які виступали в дебатах.

В. І. Нікітін, декан факультету, доцент: є проблеми, що їх власними силами ми розв'язати не можемо. Це стосується жалюгідного стану корпусу факультету (провалені підлоги на кафедрах неорганічної хімії та екології, аналітичної хімії), недіюча витяжна вентиляційна система. Викладачі соціально не захищені, оскільки через нестачу аудиторій доводиться працювати у 2—3 зміни щодня, а також читати лекції в приміщеннях інших факультетів. Недобре живеться й студентам хімічного факультету. Немає буфету.

А. І. Присяжнюк: ми дуже активні у розмовах із сусідами. А очевидна пасивність на зборах пояснюється, мабуть, тим, що люди вже не вірять профспілкам, зневірилися у їхніх можливостях. Особи, що їх ми оберемо до профбюро факультету і профкому університету, повинні бути людьми бойовими, здатними обстоювати інтереси колективів. Гірших умов праці ніж у викладачів, студентів, працівників НДЧ і лабораторного складу, нема. Чому є площі для історичного факультету і нема їх для хімічного?

Вентиляційна система, що існує в лабораторіях факультету, — це просто злочин. Студентам працювати в таких приміщеннях не можна. Чи настануть тут колись зміни? Чи зможе, нарешті, університет виділити машину для перевезення хімічних реактивів?

Н о в а я Э ко л о г и ч е с к а я П о л и т и к а

Что сказать, когда...

Очередной номер нашей газеты вышел как раз накануне юбилея комсомола. Планируя его тематику, мы, естественно, рассчитывали получить интересные материалы от комсомольского актива ОГУ и зарезервировали целую газетную полосу. (Учитывая, что иные статьи солидных авторов вылеживаются у нас несколько месяцев в ожидании публикации, становится понятным, какое значение придавалось «молодежной странице»).

Если бы речь шла о парадных, трафаретных статьях, рисующих безупречных гипсовых истуканов, с оптимистической улыбкой вглядывающихся в светлое будущее из-под руки (козырька шахтерского шлема, очков сталевара, буденновки), тогда игнорирование редакции молодыми здоровыми силами было бы вполне объяснимым. Но мы-то просили (признаемся!) о другом. Полагали, что юбилей станет поводом к тому, чтобы откровенно поразмышлять о сегодняшних проблемах комсомола, вообще молодежи.

Просили. Редактор даже напоминал (хотя, это вроде бы некорректно). Отклик не было. «Комсомольская страница» не состоялась. Так в очередной раз молодежная тематика оказывается вне поля зрения газеты, которая

является органом и комитета комсомола.

Комсомольские активисты университета зачастую называют одним из основных недугов своей политической организации заформализованность, бюрократизацию, говорят о формальном участии комсомольской молодежи в политической жизни страны. И они правы. Но для участия в перестройке не требуется специальный пропуск. Это дело добровольное. И если у тебя есть возможность выступить в прессе и ты ею не воспользовался, напрашиваются два объяснения: либо ты не желаешь говорить, либо тебе просто нечего сказать.

И это — в преддверии Всесоюзного студенческого форума. Должно быть, у студентов ОГУ, как говорят, «все ништяк» и «полный ажур»: и в плане материального положения, и бытового, и «колхозного», и аудиторного и... Во всяком случае, из 200 студентов, которым было доверено определить кандидатуру делегируемого от ОГУ на студенческий форум единственного (!) представителя (читай: депутата от народа), на конференции явился... 42.

Вот тебе, бабушка, и... участие в политической жизни.

О. ГУБАРЬ.

профкому

Дуже погані справи із збереженням майна — найгірші з-поміж усіх вузів міста. АГЧ ж ні в чому нам не відмовляє, але нічого й не робить.

Г. М. Весна: зараз саме час подумати над пунктами колективного договору на наступний рік, і профбюро повинно налагодити систематичний контроль за їх виконанням.

В. Ф. Аникін: при значному обсягу фінансування госпдоговірних робіт факультет здатний забезпечити навчальний процес. Але кошти, що є на папері, часто-густо використовувати не можна: нема грошей на рахунок університету. Час уже зробити факультет господарем, а не прохачем своїх-таки зароблених грошей у бухгалтерії.

Фонд заробітної плати, що становить 30 процентів від вартості науково-дослідних робіт, сьогодні недостатній. Потрібна можливість мобільного використання коштів, що надходять від виконання госпдоговірної тематики.

Щоб розв'язати ці питання, треба скоротити управлінський персонал НДЧ. Але без допомоги профкому тут не обійтися. Саме він має порушити питання перед адміністрацією університету про регулярну звітність бухгалтерії стосовно фінансового становища факультету та його підрозділів перед керівниками підрозділів і профбюро.

Л. Н. Діордієнко: соромно дивитися у віці першокурсникам: нема приміщень, нема приладів. Свого часу ставились питання про міжфакультетську лабораторію, але її нема і невідомо, чи буде.

Адміністрації і профкому треба продумати питання, пов'язані із збільшенням асиг-

нувань на навчальний процес.

* * *

Збори ухвалили рішення про введення до постанови пункту щодо незадовільної роботи профкому з питань поліпшення умов праці і техніки безпеки. Це викликало дуже некоректну реакцію присутнього на зборах голови профкому університету Л. Х. Калустяна.

В ухваленому на зборах рішенні відзначено також необхідність вести в договір між профкомом і адміністрацією кілька пунктів, що стосуються поліпшення умов праці і побуту працівників і студентів факультету.

Збори доручили одному з делегатів від профспілкової організації факультету заявити на профспілковій конференції оцінку трудового колективу хімфаку роботі профкому в галузі поліпшення умов праці.

* * *

Закінчити ці нотатки хотілося б таким епізодом. Доцент П. А. Іванченко, у зв'язку з висуненням його кандидатури до профбюро факультету заявив самовідведення і мотивував це тим, що з досвіду своєї попередньої роботи у профкомі не вірить у можливість профспілкових органів розв'язувати питання, що стосуються захисту законних інтересів трудящих, поки не станеться докорінної перебудови в їхній роботі.

Буде шкода, якщо й у новому році ці слова матимуть підтвердження.

О. ЧУРСІНА,
секретар профспілкових
звітно-виборчих
зборів.

1. ИНТРОДУКЦИЯ

Красивая мечта о коммунистическом обществе перестает будоражить умы, не вызывает споров, а иногда просто раздражает.

А жаль! Красивая мечта! Человеку всегда хочется взглянуть за горизонт. Раньше многие из нас думали, что видят краешек того, что там, за горизонтом.

Сейчас иногда утверждают (наверное в растерянности), что капиталистическое общество тоже движется: если не к коммунизму, то к социализму уж точно (!).

А пока и то и другое общество все свои творческие и физические усилия направляет на то, чтобы отхватить для себя пожирнее кусок от пирога, который естественники называют «ПРИРОДА».

Природа была колыбелью и кормилицей человека, всех его общественных формаций. природных ресурсов, столь же сто — труд — продукт — вот нехитрая формула развития человечества. Однако это входные параметры. Есть и выходные. На выходе — бурное развитие популяции Homo sapiens, при одновременном, необоснованно большом (хищническом) расходе тех самых ресурсов, без которых немислимо не то что развитие, — существование человека. Мало того, появилось то, к чему Природа не готова вообще — нечистоты, которые не перевариваются в ее чреве. Наверное поэтому мы с нескрываемым интересом всматриваемся в небо, ищем там НЛО и начинаем мечтать о чуде — подарке от внеземных цивилизаций, чтобы с чужой помощью выпрыгнуть из собственной грязи.

Ничего неожиданного не происходит. Цели природы и цели общества пришли в противоречие и, как учит нас диалектика, преодоление этих противоречий составляет сущность развития. Сегодня на планете именно это **главное противоречие**, а не противоречие между трудом и капиталом, и пути его преодоления будут на ближайшие века определять ход наших действий, поступков, рождать мечты, утопии.

Такая утопия (в хорошем, правильном понимании этого слова) уже существует. Она разработана гением Владимира Ивановича Вернадского. Имя ее — Ноосфера, сфера разума. С позиции геосферной концепции она приходит на смену антропосферы с ее стихийным необдуманным воздействием на Природу. Ноосфера, ноосферная цивилизация мне как географу представляется естественным развитием географической оболочки. Сначала (около 4 миллиардов лет назад) был биосферный (абиотический) этап развития. Далее — биосферный, потом — антропосферный. Вот теперь наступает ноо-

сферный, который отличается тем, что его развитие направляется коллективным разумом.

Пока нет готовой теории Ноосферы. Хочу высказать некоторые мысли по этому вопросу.

2. В МИРЕ ЭКОЛОГИЧЕСКИХ ИЛЛЮЗИЙ

Можно принимать или не принимать концепцию ноосферы, но нельзя не согласиться с тем, что состояние окружающей среды становится угрожающим, и не по одному какому-то параметру, а по их совокупности. Парниковый эффект, озоновая «дыра», кислотные осадки, эрозия почв, катастрофическое уменьшение запасов природных ресурсов, столь-же стремительные нарастания отходов и загрязнения окружающей среды (по некоторым данным отходы составляют 95 — 97% от исходного сырья!). В этих условиях можно понять опасение иметь у себя под боком химическое предприятие (вспомним Березовский химический комбинат на Одессчине), АЭС (и здесь одесситу есть что вспомнить). Хочется на всякий случай обзавестись собственным региональным запасником (к примеру, Экологический клуб при «Вечерней Одессе» давно хлопочет о заповеднике «Днестровские плавни»).

Понять можно. Сложно обосновать, что это все ведет нас в тот мир, о котором мы мечтаем. Наши иллюзии на этот счет очень устойчивы в силу нашей социально-экологической некомпетентности. Сейчас мы обнаружили, что не знаем к тому же и общество. Это уже, кажется, не требует доказательств. А вот то, что мы не знаем Природу и совсем не понимаем тех новых природно-общественных единств, которые рождаются на наших глазах и являются нашей с вами сутью, приходится все время доказывать.

Я убежден, что никакой глобальной экологической катастрофы по вине человечества не произойдет. (По «вине» Природы все может быть, например, столкновение с астероидом). Эту точку зрения разделяют не все. Появились даже серьезные научные разработки, одно название которых говорит о многом: «После человека. Зоология будущего». (Автор — академик Дугало Диксон, английский геолог).

Будучи убежденным оптимистом, я все же не перестаю удивляться стихийности, непродуманности нашего теперешнего поведения. Каждый раз — до критической точки, затем — оцепенение от страха, резкий поворот у пропасти, и — лихорадочные поиски выхода. Для примера вспомним Арал — типичный региональный экологический кризис. Там уже погибла Природа, там начинают гиб-

нуть люди. И только теперь мы начинаем обдуманно действовать.

Другой пример, который ближе нам, одесситам. Мы отстаивали свое право сказать «нет» Березовскому химическому комбинату, который должен был выпускать фосфорные удобрения. Однако в пылу споров обнаружили дремучую некомпетентность в вопросах использования минеральных удобрений и технологии переработки фосфорных руд. (Не путать с пестицидами — ядом всего живого!). По оценкам многих специалистов, человечество прежде всего столкнется не с нехваткой углеродного топлива или запасов металлических руд, а именно одного из компонентов минеральных удобрений — фосфатов. Свои запасы в виде хибинских апатитов мы во имя построения развитого социализма успели растратить, а чужие нам не нравятся: там примеси урана и других элементов. Правда, вся Европа, успешно (по-моему, даже жадно) потребляет эти же самые фосфоритные руды, благополучно производя на своей территории суперфосфат, получая при этом уран и другие полезные компоненты.

Возможно, мои рассуждения неверны, но отвергать их «с кондочка», без проработки, как у нас привыкли делать, глубоко ошибочно, ненаучно. Хотя именно так у нас все время и поступают. Зададимся вопросом: «Почему?»

3. К ЭКОЛОГИЗАЦИИ ОБРАЗОВАНИЯ

Мой опыт (я в Одессе первым подготовил и прочитал курс «Охрана природы и природопользование», а в течение всей практической деятельности — скоро уже 30 лет — занимаюсь вопросами рационального природопользования, водопользования и территориальной организацией хозяйственной деятельности) подсказывает, что экологические проблемы по своей сложности и многоаспектности превосходят все, с чем сталкивалось человечество до сих пор. Сложность проблемы в том что ни один, даже способный, ученый не в состоянии, например, провести экологическую экспертизу. Не может сделать это ни одно из существующих научных направлений. (Биология уже убедилась в этом). Вот здесь-то и возникает самая большая трудность. Нельзя механически совместить ни специалистов, ни знания. Необходимо познать (т. е. отразить в нашем сознании) природно-общественное единство и любую из его проблем как нечто целое, как систему. Все это можно делать, уже есть механизмы, с помощью которых удается приблизиться к такому воссозданию единства. Но на нашем пути возникли серьезные препятствия. Повальная экологическая безграмотность — это не просто препятствие. Отсутствие системы экологического образования — хуже, чем парниковый эффект и кислотные дожди. Это бесперспективны. Сегодняшние выпускники ОГУ (полагаю — и других вузов страны) столь же мало образованы в понимании экологических проблем, как и их воспитатели. Мы освоили лишь первую букву экологического алфавита: «Нельзя!»

Как же осваивать остальные буквы этого алфавита? Так же, как и любого другого. В поте лица и не покладая рук. Экологическую безграмотность надо преодолевать так же, как всякую иную безграмотность. Но экологические ликбезы мы открывать сегодня не можем. Нет учителей! Нет и не будет в ближайшие годы. Наши вузы, в первую очередь университеты, не осилили систему экологического образования. И среди университетов страны особо выделяется наш родной ОГУ.

На Украине нет другого университета, где бы был географический факультет, но не было бы кафедры природопользования. В переедом Харьковском университете уже две та-

(Окончание на 4-й стр.)

Новая Экологическая Политика

(Окончание.
Начало на 3-й стр.)

ких кафедры: «Природопользования и охраны природы» и «Геоэкологии». (Моя попытка переименовать — пока только переименовать — кафедру физической географии в кафедру «Физической географии и природопользования» не встретила поддержки у руководства и Ученого Совета. Тогда как в официальном реестре именно так теперь называется наше научное направление, наша учебная специализация.

Однако переименование кафедры — еще не начало большого дела экологизации образования. Это всего лишь штрих этого начала. Ведь экологическое образование необходимо не только для географов, но для всех специальностей. Особенно для физиков, химиков, математиков; только они могут разрабатывать элементы экологических технологий, математических экспертных систем и др.; для юристов, филологов, историков сегодняшняя экология (социальная экология) это не только научное направление — но и мировоззрение! Ну, разумеется, и для биологов, геологов и географов. Правда здесь кое-что сделано. Но мало и плохо, особенно у биологов.

4. СОЦИАЛЬНАЯ ЭКОЛОГИЯ: ЧТО ЭТО!

Вернемся немного назад и попробуем понять, что же это такое — современная экология? Какова структура современного экологического знания? Как можно определить социальную экологию?

Когда-то все было просто. В биологии со счастливой подачи Э. Геккеля в 1869 г. появился и вошел в научный обиход термин «экология». Так стали называть научное направление о взаимодействии живых организмов и окружающей среды, что соответствует дословному толкованию термина. Экология — учение о жилище, доме. В последние 20 лет появились другие экологические термины: экология человека, экология города, экология сельского хозяйства, правовая экология и др. Поэтому биологическое направление современной экологии пришлось называть биоэкологией.

Еще за 30 лет до появления биоэкологии Александр Гумбольдт ввел понятие о биосфере (назвав ее жизнесферой) и выделил то научное направление, которое мы сегодня называем геоэкологией. Это экологическая ветвь наук о земле: географии, геологии, почвоведения и др.

Следующим блоком является экология человека, включающая медицину, рекреацию, санитарную службу и др. Наконец, технические науки образовали свою ветвь — экологическая технология. По сути дела — это основной блок современной экологии.

Кроме четырех базовых блоков, примыкающих к тому или иному циклу наук, имеются еще четыре подблока, которые непосредственно взаимодействуют с культурой. Это правовая экология, экономика природопользования, экология культуры и экология души. Последний аспект еще практически не обоснован. Я заканчи-

ваю научную разработку по данному вопросу.

Среди указанных блоков долгое время доминировал биоэкологический, однако сейчас — геоэкологический. Связано это с тем, что география — единственная наука, предмет исследования которой целиком посвящен изучению организации природных и общественных систем и оптимизации взаимодействия природы и общества.

Геоэкология, биоэкология, техноэкология, экология человека, а также правовая экология, экономика природопользования, экология культуры и экология души в единой системе образуют то, что мы сегодня называем социальной экологией (СЭ). Отсюда мы видим, что СЭ — это междисциплинарная область знаний о взаимодействии Природы и Общества, о законах управления этим взаимодействием с целью получения максимального эффекта от природопользования при минимуме потерь природных ресурсов, допустимом загрязнении локальных объектов и геосферы в целом.

5. СИСТЕМА ЭКОЛОГИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Вернемся к образованию в области окружающей среды. Любое образование состоит из усвоения методологических принципов науки, объективных фактов и способов приложения теории и эмпирического знания к практической деятельности. При этом успех обучения зависит от предварительного адекватного воспитания, просвещения и собственно образования, создающих фундамент соответствующего мировоззрения. Преподаватель вуза оказывается как бы вне и над этой иерархией, и на него ложится основная ответственность за развитие науки, практическое ее применение.

Сопряженный подход к анализу и обобщению состояния и изменения природной среды под влиянием деятельности человека вытекает из существа предмета географии, охватывающей стык естественных и социальных наук, при этом конкретность знаний и достоверность методов изучения достигаются путем широкого использования картографии, ландшафтного и палеогеографического анализа, медицинской географии, биологических исследований, ресурсоведения, применения точных методов геофизики, геохимии, экономики, вычислительной математики.

При изучении проблем изменения природной среды человеком та или иная форма использования территории (включая охрану ее природы) должна рассматриваться как элемент интегрального процесса природопользования. При этом внимание социолога сосредоточивается не на способах достижения непосредственной цели использования, а на изучении тех воздействий, которые они оказывают на природу и которые природа в петлеобразной связи оказывает на процесс формирования природопользования.

Исследование природных ресурсов и определение путей их охраны и рационального использования представляют важнейшую область стыка физиче-

ской и экономической географии, а также биологии и геологии. Первые изучают их естественные свойства и генезис, рассматривают их как фактор размещения и развития производительных сил. Оценка природно-ресурсного потенциала территории, возможностей и ограничений его освоения предполагает изучение взаимосвязи природных ресурсов и природных условий, анализ социальной значимости ресурсов как объекта воспроизводства человеческого общества и природы, изучение возможных вариантов при освоении тех или иных видов природных ресурсов, а также критериев оптимальности их использования с учетом охраны природной среды.

Большие возможности для приближения социальной экологии к практике открываются в связи с организацией региональных комитетов по охране природы и созданием на их базе (а это 80—100 штатных единиц в каждой области) учебно-природоохранных полигонов и заинтересованных потребителей творческих студенческих разработок (в системе территориальных схем охраны природы).

В целях повышения эффективности функционирования системы подготовки специалистов по охране окружающей среды в университетах представляется целесообразным осуществлять следующие конструктивные меры.

На всех факультетах студентам первого курса следует читать небольшой курс земледелия или естествознания, однако он должен быть не биологического содержания, а в духе цикла наук о Земле.

На третьем курсе студенты всех специальностей должны слушать общий курс «Социальная экология». Наконец, на пятом — курс специальной экологии, увязанный непосредственно со специальностью. Например, для математиков — математические модели природопользования и т. д.

На втором и четвертом курсах следует ввести в соответствующих дисциплинах разделы по экономике природопользования, правовой экологии и ряд других.

Естественно, встает вопрос о часах: за счет чего читать эти курсы? Здесь, как говорят, не было бы счастья, да несчастье помогло. Всем хорошо известно о наличии некоторого излишка часов по циклу естественных дисциплин. Именно этот резерв я предлагаю задействовать для всесторонней реорганизации экологического университетского образования.

Мои коллеги по Харьковскому государственному университету (ХГУ) профессор В. Е. Некос и И. Г. Черванев, анализируя университетское образование, считают, что мы можем организовать четыре уровня формального экологического образования.

1. Подготовка профессионалов-экологов, природопользователей и природоохранителей. Не только для народного хозяйства, но и с целью обеспечения высококвалифицированными и специально подготовленными кадрами высшей и средней школы. В первую очередь географами и биологами, ибо на эти дисциплины в основном приходится «экологический всеобщ» в системе народного образования.

2. Подготовка специалистов с традиционным высоким центром экологического (или природоохранного) образования. Это выпускники тех же естественнонаучных и технических факультетов, которые не направляют непосредственно в природоохранную сферу, не имеют прямого отношения к экологии человека, но потенциально способны стать профессионалами после некоторой подготовки.

3. Массовый экологический всеобщ, которым должны быть охвачены все другие специалисты, выпускаемые университетами.

4. Подготовка и переподготовка специалистов народного образования с высшим образованием (специальный экологический факультет, экологические курсы). Сюда же можно отнести факультет повышения квалификации преподавателей и работников народного образования, в учебные планы которого включены вопросы экологического образования.

Университеты имеют опыт также и неформального природоохранного экологического образования. Это народный университет «Природа», музей природы, факультет общественных профессий с отделением охраны природы, дружины охраны природы, студенческие научные отряды и т. п. Отсюда вытекают другие задачи университетов.

Дело в том, что реформа общеобразовательной школы пока ничего не внесла в копилку экологического всеобща.

Не лучше состояние экологического образования и воспитания в высшей школе в целом. Задуманное в масштабах страны всеобщее и непрерывное экологическое образование и воспитание многих вузами не реализовано. Введен «куцый» экологический спецкурс, читаемый обычно некомпетентными лекторами. В технических вузах он, как правило, читается педагогами кафедры охраны труда и техники безопасности. Таким образом, специалисты, выпускаемые ныне, вряд ли экологически более грамотны, чем выпущенные в предыдущие годы.

Что касается экологического образования взрослого населения, переподготовки и повышения квалификации кадров, то оно в стране практически отсутствует. Руководители разного ранга, наделенные правом принятия решений, обычно уклоняются от экологического всеобща; уровень экологической подготовленности никак не связывается с назначением на ту или иную должность (в том числе в системе Госкомприроды). И пока не будут приняты общегосударственные меры, обеспечивающие экологическое образование, пока каждый руководитель не будет обязан до вступления в должность или непосредственно после этого пройти экологическую подготовку или переподготовку, до тех пор всякие специальные экологические курсы и факультеты успеха иметь не будут.

Отсюда вытекает особая роль университетов в экологическом образовании народа.

Университеты задают тон общему экологическому образованию через подготовку педагогических кадров, разработку программ и учебников, методическое руководство. Являясь средоточием научной мысли и проводником прогрессивных идей, силой, консолидирующей множество самых различных специалистов, университет может и должен стать базой для экологической подготовки и переподготовки руководителей и ведущих специалистов, уже имеющих высшее образование.

Исходя из этого мои коллеги из ХГУ ставят перед университетами следующие задачи:

1. Объединение усилий по глубокой экологизации всей системы народного образования, преодолению антиэкологичности хозяйственной деятельности.

2. Обеспечение экологически грамотными кадрами, прежде всего учебно-педагогическими, а также экспертами-экологами и другими специалистами широкого (межотраслевого) профиля — в дополне-

ние к инженерным кадрам экологов, выпускаемых отраслевыми вузами.

3. Участие в рациональной организации народного хозяйства региона с учетом экологической подготовки — в качестве вневедомственного консультативного центра.

4. Руководство неформальным экологическим движением через средства информации, лекционную деятельность, широкое обсуждение проектов, затрагивающих состояние окружающей среды.

Решение этих вопросов требует некоторых организационных мероприятий в самих университетах. Так, необходимы кабинеты социальной экологии. В ОГУ их нужно как минимум три: один с естественным уклоном, другой — с мировоззренческим, третий — с технологическим и физико-математическим уклонами.

Мне представляется, что такие кабинеты могут быть созданы на базе некоторых ныне у нас существующих, но не отвечающих своему назначению.

В настоящее время возникло движение по формированию новой экологической политики (НЭП). Общий принцип НЭПа формируется как перестройка структуры народного хозяйства на новых системах ценностей. Очевидно, что только принципиально новые, экологически ориентированные системы ценностей могут обеспечить радикальную перестройку. НЭП призван вывести нас из экологического тупика и кардинально решить экологические вопросы.

НЭП существенно меняет наш подход к экологическим проблемам. Он предусматривает переход с натуралистического на деятельностный подход (система такого подхода отработана в разных вариантах и уже применяется, в том числе и у нас в ОГУ).

Сегодня экологическую политику пытаются формировать на страхе человека перед угрозой загрязнения, болезней, вымирания. Это тупиковый путь. Страх никогда не был воспитателем высокой нравственности. А без нравственности, без культуры нет пути в ноосферу. Ноосферная цивилизация будет мифом, если плетью страха мы будем загонять туда человечество. Опыт у нас уже есть. Пробовали. Не вышло.

Отсюда у нас, экологов, особый взгляд, особая надежда на филологов, социологов, художников, людей искусства. Суета и корыстолюбие делового мира, восприятие большинством людей окружающей среды без участия правых полушарий мозга, ответственных за цельное, эмоциональное мироощущение, ведет к деградации культуры и общества.

Возможно наш гуманистический рационализм следует смягчить традициями Востока с их созерцательностью, стремлением к нравственному совершенствованию через особое мироощущение. Полноценная эволюция общества может быть обеспечена только за счет функционирования разнообразных культур.

Один из видных географов профессор А. Д. Арманд пишет: «...наша судьба — не в наших руках, а в наших сердцах, в душевных качествах человека».

В разрезе современных экологических проблем следует подойти и к рассмотрению вопроса об ограничении национальных суверенитетов, как это предложили академики А. Д. Сахаров и Н. Н. Моисеев.

Только на путях развития духовного начала можно преодолеть нашу культурную, национальную, профессиональную ограниченность. Наверное недавно Ф. М. Достоевский однажды сказал: «Красота спасет мир».

Генрих ШВЕБС.

ПИСЬМЬ НАМ:

270057, Одеса-Центр вул. Петра Великого, 2, держуніверситет, редакція газети «За наукові кадри».

ЗАХОДЬТЕ

Одеса, вул. Радянської Армії, 24, 1-й поверх, кімната, 9.

ДЗВОНІТЬ:

тел. 23-84-13.

Редактор М. ЩЕРБАНЬ.